

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

INSTITUT POLITOLOGICKÝCH STUDIÍ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

JAZYKOVÁ POLITIKA V QUEBECU

Martin Opolecký

konzultant: Doc. PhDr. Bořivoj Hnízdo

Praha 2007

Obsah

Úvod.....	5
1. První styky mezi francouzskými a anglickými Kanadány.....	6
1.1. Od Nové Francie po 20. století.....	6
1.2. Demografická situace a změny v Quebecu.....	9
1.3. Industrializace.....	11
2. 60. až 70. léta dvacátého století.....	13
2.1. Tichá revoluce.....	13
2.2. Cesta k unilingvnímu Quebecu.....	15
2.3. Jednojazyčný Quebec.....	16
3. „La Chartre de la Langue Française du Québec“.....	20
3.1. Situace v Quebecu vedoucí ke schválení zákona 101.....	20
3.2. Schvalování zákona 101.....	25
3.3. Ustanovení zákona 101.....	26
4. Vývoj zákona 101.....	28
4.1. Jazyk legislativy.....	28
4.2. Jazyk výuky.....	29
4.3. Jazyk obchodních oznámení.....	31
4.4. Jazyk administrativy.....	33
5. Předpokládaný a skutečný dopad zákona 101.....	33
5.1. Ekonomická otázka.....	33
5.2. Otázka jazyka výuky.....	35
5.3. Demografická otázka.....	39
Závěr.....	46
Použitá literatura.....	49

Úvod

Severní Amerika (mám tím na mysli Spojené státy americké a Kanadu) je též nazývána „tavícím kotlem“. Tento kontinent byl a stále je přetvářen přistěhovalci z celého světa. Ti se svou mateřskou zemí za jednu či několik generací zpřetrhali skoro všechna pouta a splynuli s ostatním obyvatelstvem v jeden celek a povětšinou se cítí jako Američané či Kanadčané. Svým původem to jsou však Němci, Irové, Italové, Poláci, Skotové nebo Holanďané, kteří připluli do Nového Světa jako občané zmiňovaných států a splynuli ne s místním, ale s většinovým anglicky hovořícím obyvatelstvem.

Nicméně tu byla a stále tu existuje jedna, a ne malá výjimka, která jak se říká, potvrzuje pravidlo. Touto výjimkou je francouzské obyvatelstvo, které se usídlilo na území dnešního Quebecu a jeho okolí. Quebec je rozsáhlá provincie, která si i přes svá dvě století trvajícím odloučením od mateřské země udržela jak svůj jazyk tak i pocit hrdosti na svůj původ a jazyk, tedy na aspekty, které ji odlišují od okolních provincií.

Quebec se stal jakýmsi francouzsky mluvícím ostrovem v anglicky mluvícím oceánu. Právě díky své „jedinečnosti“ se z této provincie stala pro některé marnotratná, pro druhé oprávněně hrdá dáma, která nejenomže je nespokojená ve stávajícím předjednaném manželském sňatku, ale dokonce již dvakrát veřejně požádala o jeho zrušení. I když v tomto sňatku stále setrvává, tak si alespoň v jeho rámci vydobyla více svobody.

Nechci se zde zabývat separačními tendencemi této provincie; na toto téma již bylo napsáno mnoho příspěvků, studií a odborných prací. Chtěl bych se zaměřit především na hlavní aspekt odlišnosti, tj. na jazyk a jazykovou politiku Kanady a především Quebecu. Vždyť jazyk je vždy na počátku jakýchkoli

nacionalistických, irredentalistických či separatistických tendencí. Bez rozdílných jazyků by v tomto případě nebylo dvou pokusů o odtržení, a tak by nemohla vzniknout díla zabývající se těmito pokusy. Proč se tedy nezaměřit pouze na hlavní příčinu, tj. na jazyk, a pokusy o odtržení odsunout až na druhou kolej. Studie o separaci mohou vlastně končit konstatováním o neúspěchu a zdůvodněním, proč k tomuto došlo. Jazyková politika a problémy soužití anglofonního a frankofonního obyvatelstva neskončí ze dne na den, stále se vyvíjejí a pokračují i po neúspěšných referendech.

Tato práce nemůže být pouze historickým diskursem. Musím se zabývat jak zamýšlenými, tak i skutečnými dopady jazykových zákonů, momentálními tendencemi a nakonec se dostanu i k tendencím budoucím.

Ve své práci se budu zabývat především jazykovou politikou prováděnou francouzskými Quebecany, tedy politikou sledující prospěch tohoto obyvatelstva. Zaměřím se převážně na většinové obyvatelstvo, a to z důvodu jeho dualistického postavení - zaprvé jako kanadského minoritního a zadruhé jako quebeckého většinového obyvatelstva. (Politice anglicky mluvících Quebecanů se v této práci nebudu blíže věnovat.) Je to právě jejich politika, která stále vyvolává rozporuplné reakce nejenom v Kanadě a Quebecu samotném, ale i v dalších státech.

I když má práce bude zaměřená na frankofonní politiku, nevycházel jsem pouze z francouzských zdrojů. Používal jsem tři informační zdroje. Pokusil jsem se nevycházet pouze z frankofonních zdrojů a do své práce jsem zakomponoval i studie a názory anglofonních autorů tak, aby oba dva jazykové zdroje měly vyvážené zastoupení. Třetím nestranným informačním tokem, v práci značně používaným, jsou data nashromážděná kanadským statistickým úřadem během pravidelném sčítání obyvatelstva.

1. První styky mezi francouzskými a anglickými Kanadány

1.1. Od Nové Francie po 20. století

Pro pochopení soudobé jazykové politiky v Quebecu je důležité, abychom se alespoň na chvíli zastavili a podívali na její historické kořeny. Soužití jazykově rozdílných etnik, a z toho pramenící konflikty mezi anglicky a francouzsky hovořícím obyvatelstvem na území Kanady, se datuje do doby, kdy Angličané obdrželi od Francouzů Novou Francii (1759). Samozřejmě je, že se tento konflikt v průběhu dvou staletí výrazně změnil.

Konflikt začal nejenom jako svár dvou jazykových skupin, ale především jako boj anglických protestantů s francouzskými katolíky. Katolická církev se i poté, co Nová Francie přešla do anglických rukou, starala o své věřící, zachovávala francouzské hodnoty a kulturu v anglicky mluvícím protestanském prostředí. Katolická církev se též starala o zprostředkování ekonomických, obchodních a politických vazeb s anglicky mluvící elitou¹.

Katolická církev získala dominantní postavení po roce 1759, kdy byla zničena francouzská administrativa a místo ní přišli angličtí úředníci. Změna statusu Nové Francie se katolické církve nedotkla. „Quebec Act“ z roku 1774 zformalizoval v Kanadě soužití katolické církve s protestanskými Angličany. Tento akt garantoval církvi vládu nad svými věřícími (francouzskými Kanadány) a dále jí umožňoval vybírat desátky či vybudovat svůj školský systém.² Jednalo se vlastně o restauraci systému na který bylo obyvatelstvo s francouzskými kořeny zvyklé z doby, kdy byla Nová Francie v rukou francouzského panovníka. Quebeckým

---

¹ Fenwick, Rudy: Social Change and Ethnic Nationalism: A Historical Analysis of the Separatist Movement in Quebec. *Comparative Studies in Society and History*. No. 2. 1981 s. 200

² Fenwick, Rudy s. 200

aktem byl dán základ segregaci francouzsky a anglicky mluvícího obyvatelstva, která vydržela až do 20. století.

Církev byla hlavní organizační složkou francouzských Kanadčanů až do dvacátého století. Měla nad svými věřícími velikou nejenom právní a sociální kontrolu, ale i kontrolu morální, a proto téměř dvě století dbala o zachování francouzské identity, což se jí podařilo. Katolická církev a příslušníci církevní elity byli jediní zprostředkovatelé mezi dvěma segmenty žijícími na území Kanady. Za uznání francouzsky mluvícího obyvatelstva jako politické minority v Kanadě a za uznání Quebeckého aktu církev na oplátku nezpochybňovala ekonomická a politická prerogativa anglicky mluvícího obyvatelstva.

Prvním zásahem státu (tehdy ještě Anglie) do jazykové politiky v Kanadě byl „l'Acte d'Union“, který v roce 1840 deklaroval anglický jazyk jako jediný oficiální jazyk v zemi. Sekce zabývající se jazykovým ustanovením se stala terčem protestů, a tak pouhých devět let poté byl unilingvismus nahrazen bilingvismem. Všechny zákony vydané v Kanadě musely být schvalovány a vydávány jak v angličtině tak ve francouzštině.³

„Constitution Act“ z roku 1867 zformoval základy jazykové politiky, které v Quebecu přetrvaly do poloviny 20. století. Po ustavení konfederace se rozhořel konflikt mezi protestanty a katolíky. Proč? Francouzští Kanadčané byli uznáni jako menšina, ale zároveň byl v článku 133 oficiálně uzákoněn bilingvismus jak na úrovni federálních institucí, tak v institucích quebeckých, dřívější Dolní Kanadě. Tuto konstituci považovala katolická církev za přímé ohrožení katolického, a tedy francouzsky mluvícího obyvatelstva v Kanadě. «...konstituce z roku 1867 potvrdila anglickou kontrolu nad celou Kanadou a poskytla pouze omezený

³ Bélanger, Michel: Histoire de l'interventionnisme de l'État dans le domaine linguistique <http://www.ssjbmauricie.qc.ca/langue/nationale/cartier.php>

vliv francouzským Kanadánům nad provincií Quebec... »⁴ Církev spatřovala svou jedinou sílu v udržení vysokého stupně homogenity katolického obyvatelstva a jakýkoli akt, narušující tuto homogenitu, byl vnímán jako hrozba pro samotnou církev.

Prvním zákonem, který se týkal úpravy jazykové politiky a který byl v roce 1910 schválen quebeckým parlamentem se stal zákon ustanovující, aby lístky na autobusy, vlaky a tramvaje byly tištěny v obou jazycích, tj. francouzštině i angličtině.⁵ O sedmnáct let později byl vládou M. Duplessise vydán další zákon, který požadoval, aby byla v zákonech schválených quebeckým parlamentem dominantnější francouzština. Podle zákonodárců to mělo lépe reflektovat jejich záměry⁶. Anglicky mluvící obyvatelstvo Quebecu tento zákon neslo velmi nelibě, při protestech se odvolávali na již jednou zmíněný článek 133 z Ústavy 1867, který uzákonil dvojjazyčnost všech vydaných quebeckých zákonů. Pod tímto tlakem byl po roce platnosti zákon zrušen⁷.

1.2. Demografická situace a změny v Quebecu

V roce 1760, tedy poté, co byla Nová Francie odevzdána Anglii, byla populace nacházející se na území Kanady tvořena převážně francouzsky mluvícím obyvatelstvem. Je odhadováno, že v období kdy Nová Francie byla částí francouzského království, přišlo z Francie 10 000 lidí a celkově v ní žilo 73 000 obyvatel s francouzskými předky a dalších 20 000 obyvatel s předky

⁴ ...de la constitution de 1867 était d'affirmer le controle anglais sur le Canada dans son entier et de limiter l'influence des Canadiens français à la province du Quebec. Beaujot, P. Roderic: A Demographic View on Canadian Language Policy. *Canadian Public Policy*. No 4. 1979. s 19

⁵ INDEPTH: BILL 101. Language laws in Quebec. *CBC News Online*. 30.3.2005 <http://www.cbc.ca/news/background/bill101/>

⁶ INDEPTH: BILL 101

⁷ Bélanger, Michel

anglickými se nacházelo na území dnešní celé Kanady⁸ Odhaduje se, že díky neustávající imigraci Angličanů byl již v roce 1805 anglický jazyk na území Kanady používán stejně často jako jazyk francouzský⁹. Nárůst anglického obyvatelstva stále pokračoval a roku 1871, kdy proběhl první census na území celé Kanadské konfederace, čítalo francouzsky mluvící obyvatelstvo pouhých 33,1% celkové populace (z 3,5 mil. to bylo dva miliony anglicky mluvících a jeden milion francouzsky mluvících obyvatel¹⁰).

Z tohoto demografického vývoje je zřejmé, že ať už katolická církev (tzn. francouzští Kanadťané) musela cítit určité znepokojení a ohrožení. Proti přívalům imigrantů a tedy rostoucímu počtu anglicky mluvícího obyvatelstva, měli francouzští Kanadťané jedinou účinnou zbraň – zůstat homogenní, nepouštět žádného nekatolíka dovnitř své komunity. Rozhodně si nedělali naději, že by osoba, kterou by přijali, mohla přijmout jejich způsob života. A tak nejsnadnější obranou byla co největší segregace katolického obyvatelstva.

Důraz na homogenitu se projevil i při osídlování západu Kanady – francouzští Kanadťané preferovali setrvávat na území Quebecu a neosídlovat západní pobřeží. Nutno ale podotknout, že mnozí i vzhledem k vysokým finančním nákladům spojenými se stěhováním v Quebecu zůstávali. (Odchod z Quebecu na západ byl daleko dražší nežli třeba do Nové Anglie a v první čtvrtině 20. století stálo stěhování na západ Kanady dokonce méně z Anglie nežli z Montrealu¹¹). Pokud se obyvatelé Quebecu náhodou stěhovali tak hlavně do blízkosti své domoviny, například na sever Ontária. Jedinou významnou výjimkou byla emigrace do

---

⁸ Beaujot, P. Roderic: A Demographic View on Canadian Language Policy. *Canadian Public Policy*. No 4. 1979. s 17

⁹ Beaujot, P. Roderic s. 18

¹⁰ Chevrier, Marc: Les fondements d'une politique linguistique au Québec

¹¹ Beaujot, P. Roderic s. 18

Spojených států amerických. Během let 1850-1930 se z Quebecu vystěhoval do USA skoro milion francouzských Kanad'anů¹².

Ale ani samotná segregace by nezabránila tomu, aby postupem času katolické a francouzsky mluvící obyvatelstvo na severoamerickém kontinentě postupně zanikalo.

Od konce osmnáctého do poloviny dvacátého století disponovalo frankofonní obyvatelstvo ještě druhou obrannou zbraní. Tou byla velmi vysoká porodnost, hlavně po převedení Nové Francie do anglických rukou. Pokud by porodnost frankofonního obyvatelstva setrvala na stejné úrovni jako před rokem 1760, nežilo by dnes na území Kanady současných zhruba šest milionů obyvatel, ale pouhých 150 000 Kanad'anů s francouzskými předky.¹³ Francouzsky mluvící obyvatelstvo bylo z velké většiny obyvatelstvo agrární a pro udržení své živnosti potřebovalo zajištění v podobě potomků. Ještě mezi lety 1956-61 byla míra porodnosti frankofonních Kanad'anů 4,2! Vysoká porodnost způsobila posléze odchod některých potomků do vzdálenějších koutů Quebecu, kde však byly životní podmínky daleko těžší.

1.3. Industrializace

Jako ve všech zemích, které prošly procesem industrializace, i v Quebecu se výrazně změnilo sociální prostředí; především pro francouzské Kanad'any, kteří byli z velké většiny obyvatelstvem rurálním. Potomci přestali osidlovat nehostinné části Quebecu a začali se stěhovat do měst. Z farmářů se stali dělníci. Katolická církev, která se dříve starala o přežití jejich kultury a měla na jejich život velký vliv, nyní ustupovala do pozadí. S

¹² The Canadian Encyclopedia www.thecanadianencyclopedia.com

¹³ Beaujot, P. Roderic s. 18

odchodem obyvatelstva do měst tento vliv postupně strácela. Spolu s prací v továrně vstoupil do jejich života další vlivný fenomén – anglicky mluvící vlastník továrny.¹⁴ Pracovat v továrně s anglickým vlastníkem a v anglickém prostředí samozřejmě znamenalo každodenní užívání anglického jazyka. Industrializace též vyvolala vzestup střední, převážně anglicky mluvící společenské vrstvy, která nabourala monopolní vliv starých bohatých anglicko-kanadských vrstev na quebeckou ekonomiku. Nová francouzsky mluvící střední vrstva usilovala o stále větší ekonomický a politický vliv, nicméně angličtí Kanadčané si svůj vliv chtěli uchovat za každou cenu.¹⁵ Francouzští Kanadčané ovlivňovali politiku na provinciální úrovni, ekonomická centra však byla spravována výhradně anglicky mluvícími montrealskými kapitalisty. Francouzsky mluvící buržoazie tam měla marginální vliv a proto se soustřeďovala především na lokální úrovni.

Francouzští Kanadčané měli v podstatě na výběr pouze ze dvou možností. Buďto farmářská práce nebo práce v továrnách. Lidé, kteří si zvolili odchod do měst, se museli potýkat také s přílivem imigrantů mířících do Montrealu. Imigranti většinou neměli ponětí, že přijíždějí do převážně francouzské společnosti. Všechny plakáty, poutače či nabídky práce byly psány anglicky z důvodu anglické dominance v ekonomickém sektoru.

Pro francouzské Kanadčany znamenala industrializace nutnost otevření se. Pro církve znamenala omezení vlivu. Masivní odchod věřících do měst byl mimo její kontrolu. Úlohu církve převzaly provinciální vlády. Církve postupně ztrácela kontrolu i nad vzděláním či sociálním zajištěním, vše přebíraly pod svou záštitu provinční vlády.

---

¹⁴ Bélanger, Michel

¹⁵ Fenwick, Rudy s. 205

Klesající moc církve, zvyšující se moc městské střední třídy, vzestup provinčních vlád a vlna imigrantů to vše bylo v 60. letech příčinnou změn, které jsou známé pod pojmem Tichá revoluce¹⁶.

2. 60. až 70. léta dvacátého století

2.1. Tichá revoluce

Tichá revoluce byla odstartována prohrou Nacionální unie (Union National) ve volbách v roce 1960. Nacionální unie vždy vystupovala jako konzervativní strana s vizí tradiční společnosti a její provázanosti s náboženským a rurálním charakterem francouzské Kanady. I když byla stále více pocíťována potřeba provést velkou škálu reforem, kabinet M. Duplessise tyto potřeby účinně zadržoval.

Nástupem Liberální strany byla Duplessisova éra rychle překonána a byly nastartovány potřebné reformy, které měly přeměnit quebecké instituce tak, aby lépe odpovídaly industriální (kapitalistické) ekonomice.¹⁷ Tichá revoluce byla charakterizována rychlou sekularizací společnosti, vytvořením sociálního státu a přeměnou v chápání své identity - z „francouzských Kanadťanů“ se stali „Quebečany“.¹⁸

Církvi byla odebrána kontrola nad vzděláním. Místo toho bylo založeno ministerstvo školství, které reformovalo celý školský program od školek až po university.

Francouzští Quebečané během Tiché revoluce přešli od pasivního nacionalismu k aktivnější snaze dosáhnout určité

¹⁶ *Quiet Revolution, Révolution tranquille*

¹⁷ Fenwick, Rudy s. 207

¹⁸ Wikipedia, www.wikipedia.org

politické autonomie a ke změně quebeckého statusu v rámci Kanadské konfederace.

Nicméně i přes realizované reformy nedosáhla Tichá revoluce svého hlavního cíle, to jest ekonomické rovnosti francouzských Quebecanů s anglickými obyvateli Quebecu. Dokazuje to výzkum provedený „Královskou komisí pro bilingvismus a bikulturalismus“¹⁹, kterou založila federální vláda v roce 1965. Komise dostala od federální vlády úkol najít příčiny ekonomické nerovnosti mezi anglicky a francouzsky mluvícím obyvatelstvem Quebecu.

Tabulka 1

Ekonomické nerovnosti 1961²⁰

	Francouzsky mluvící	Anglicky mluvící	rozdíl v příjmech
Kanada	86%	110%	14%
Quebec	91%	140%	49%

Ve skutečnosti, ze všech etnických skupin pouze Italové měli menší průměrný příjem nežli francouzští Quebecané.

Reformy, které se uskutečnily během Tiché revoluce byly obyvatelstvem přijaty většinou dobře, ale o deset let později převládlo mínění, že změny proběhly příliš rychle a zašly dále, nežli bylo záhodno.

¹⁹ *Royal Commission on Bilingualism and Biculturalism*

²⁰ Report of the Royal Commission on Bilingualism and Biculturalism, Book III. Ottawa. 1969 (in Fenwick s 208)

Tabulka 2**Vnímání rychlosti změn uskutečněných v 70. letech quebeckým obyvatelstvem (1976)²¹**

	mnohem rychleji	trochu rychleji	správným tempem	pomaleji
Frankofonní obyv.	26%	31%	33%	10%
Anglofonní obyv.	18%	20%	48%	14%

Při volbách 1966 se Nacionální unie pokusila využít negativního přijímání prováděných změn a snažila se zesměšnit změny provedené během vlády Liberální unie. Ve volbách Liberální unie neuspěla a s její prohrou skončilo i období Tiché revoluce. Volby vyhrála Nacionální unie a po šesti letech v opozici se opět ujala vlády.

2.2.Cesta k unilingvnímu Quebecu

Modernizace institucí nastoupená během Tiché revoluce pokračovala i v následujících letech a podílela se na ní jak Nacionální tak Liberální unie. Po svém zvolení uzákonila Nacionální unie nutnost užití francouzštiny na etiketách potravinových produktů. Poté, v roce 1969, schválila v parlamentu zákon 63 *“Loi pour promouvoir la langue française au Québec“* požadující, aby děti, které studují v anglickém jazyce, získaly znalost francouzštiny na úrovni postačující pro vykonávání pracovních úkolů. Zákon dále požadoval, aby bylo uděláno vše pro to, aby si imigranti po vstupu do Quebecu osvojili znalost francouzského jazyka.

²¹ M. Pinard, R. Hamilton: The Bases of Parti Québécois Support in Recent Quebec Elections. *Canadian Journal of Political Science*. No.1. 1976 s.22

Zákon 63 byl navrhnout po školské krizi v Saint-Léonard (Montréal), která se transformovala až do politické krize.²² Saint-Léonard byla farnost na okraji Montrealu, kde žili z velké většiny francouzští zemědělci, která však zažívala rychlý vývoj zapříčiněný příchodem především italských imigrantů.²³ Francouzští Quebecané ze Saint-Léonard na tento vývoj reagovali a v roce 1968 schválili vyhlášku, která ukládala povinnost všem nově přichozím imigrantům bydlícím v Saint-Léonard zapsat se v tamnější správní oblasti do francouzských škol. Anglofonní opozice proti vyhlášce vystoupila a začala vytvářet politický tlak na Nacionální unii. Pro posouzení krize v Saint-Léonard jmenovala Nacionální unie Gendronovu komisi, která se měla zabývat jazykovou situací a jazykovými právy v Québecu. Po násilných demonstracích však vláda předložila zákon 63, aniž by čekala na doporučení komise.

Zákon potvrzoval federální vizi o bilingvální Kanadě. Quebecští rodiče jakéhokoli původu se mohli svobodně rozhodnout, na jakou školu zapíší své potomky. Zákon vyvolal nebývale negativní ohlas mezi frankofonními Quebecany, kteří argumentovali, že je málo účinný.²⁴

2.3. Jednojazyčný Quebec

I když zpráva od Genderonovy komise nebyla použita při tvorbě zákona 63, její resumé podalo jasné důkazy, že situace frankofonního obyvatelstva vyžaduje důsledný zásah do jazykové politiky v Quebecu. Komise došla k závěru, že používání francouzštiny mezi frankofonním obyvatelstvem nevymizí, ale že francouzština už nepředstavuje dominantní jazyk užívaný v práci či

²² Bélanger, Michel

²³ Bélanger, Michel

²⁴ R. Hudon: Bill 63, The Canadian Encyclopedia.
www.thecanadianencyclopedia.com

při obchodování, že znalost francouzštiny není užitečná nikomu jinému než-li frankofonnímu obyvatelstvu.

Liberální kabinet Roberta Bourassi pod tlakem veřejného mínění překročil v roce 1974 hranici, kterou se jeho předchůdci z Nacionální unie překročit netroufali. Liberální kabinet přijal zákon 22 „*Loi sur la langue officielle*“, který proklamoval, že francouzština je jediný oficiální jazyk Quebecu. V preambuli k tomuto zákonu je napsáno, že „francouzský jazyk tvoří národní dědictví, které má stát za úkol zachovat, a že quebecké vládě připadá za úkol zajistit mu přednost, přízeň, rozkvět a kvalitu“²⁵.

Vládní optimismus ohledně nového zákona nejlépe demonstroval sám premiér Robert Bourassi, který v červenci 1974 užaslým americkým novinářům oznámil, že od nynějška na severoamerickém kontinentě existuje francouzský stát.²⁶

Důvody pro schválení tohoto zákona byly prosté. Stále více francouzských Quebecanů bylo nuceno osvojit si anglický jazyk, aby uspěli v boji o zaměstnání, a stále více jich denně používalo angličtinu v práci. Stále větší množství francouzských Quebecanů se tak stávalo bilingvní, což bylo vnímáno jako první krok k asimilaci s anglicky mluvícím obyvatelstvem. Obava to byla opodstatněná, jelikož to stejné se stalo jazykovým minoritám v jiných kanadských provinciích.²⁷ Nebylo tedy lepší obrany francouzského jazyka v Quebecu, nežli mu dát statut jediného oficiálního jazyka provincie. Pro dokumentaci pesimistických tendencí týkajících se vývoje frankofonního obyvatelstva uvádím závěry studií quebeckých demografů, shrnuté v tabulce 3.

²⁵ „la langue française constitue un patrimoine national que l'État a le devoir de préserver, et qu'il incombe au gouvernement du Québec de tout mettre en oeuvre pour en assurer la prééminence et pour en favoriser l'épanouissement et la qualité“

²⁶ Bélanger, Michel

²⁷ Fenwick, Rudy s. 212

Tabulka 3**Prognóza rozložení quebeckého obyvatelstva mezi jazykové skupiny²⁸**

mateřský jazyk	předpověď provedená v roce 1969 Charbenneauem, Henripinem a Légarém pro rok 2001		předpověď provedená v roce 1974 Henripinem pro rok 2001	předpověď provedená roku 1973 Charbonneauem a Maheuem pro rok 1991	
	(1)	(2)		(1)	(2)
francouzský	79,2%	71,5%	78,5%	84,5%	79,9%
anglický	20,8%	28,4%	21,5%	15,5%	20,1%

poznámka: (1) je vždy prognóza pozitivní a (2) je prognóza negativní studie byla dělána ještě před schválením zákona 22

Schválením zákona 22 vláda upřela rodičům tradiční právo volby jazyka pro vzdělání svých potomků. Podmínkou pro přijetí studenta do anglické školy bylo úspěšné složení testu dokazujícího znalost anglického jazyka. Pokud tímto testem žadatel o studium neprošel, musel navštěvovat školu francouzskou. Tato vyhláška se týkala především nově příchozích imigrantů do Quebecu.

Zákon 22 se ovšem nezabýval pouze jazykem výuky. Zákon postihoval takřka všechny domény veřejného života – postihoval veřejnou správu (městské úřady mohly publikovat vyhlášky a oficiální dokumenty i v angličtině pouze pokud více jak 10% jejich klientů bylo anglofonních²⁹), podniky byly nuceny převzít francouzská jména a inzerovat převážně ve francouzštině. Nátlakem byly nabádány k získání certifikátu potvrzující pofrancouzštění, což znamenalo, že podnik mohl fungovat ve francouzštině a obracet se ve francouzštině na svoje zaměstnance.³⁰ Tato ustanovení neznamenala úplné vyloučení anglického jazyka z firemního života, měla pouze zajistit prioritní postavení

²⁸ Vaillancourt, Francois: La Charte de la Langue Français du Qu0bec: un essai d'analyse. *Canadian Public Policy*. No.2. 1978 s. 286

²⁹ Coleman, William: From Bill 22 to Bill 101: The Politics of Language under the Parti Québécois. *Canadian Journal of Political Science*. No.3. 1984 s. 466

³⁰ INDEPTH: BILL 101

francouzského jazyka.³¹ Určitá diskriminace, ne však eliminace angličtiny, se projevovala především při možnosti získat certifikát pofrancouzštění, který nebyl pro firmy povinný, avšak jeho obdržetím firmy získávaly výhody, jakými byly například vládní dotace, zakázky či pojistné. To znamená, že pokud chtěly firmy spojit své podnikatelské úmysly se získáním zakázek ve veřejném sektoru či v sektoru služeb, byl tento certifikát nezbytný.³² Cena, jakou musely firmy dát za své pofrancouzštění, byla vyvážena získanými subvencemi a vládními zakázkami.

Tento zákon byl nefrancouzskou minoritou v Quebecu brán jako ohrožení její získaných práv, a proto byla její reakce okamžitá a silně negativní. Na tento zákon útočilo nejenom anglofonní obyvatelstvo, ale své odpůrce mělo i uvnitř Liberální strany, která tento zákon protlačila.³³ Zákon 22 byl kupodivu atakován i z druhého pólu – od frankofonního obyvatelstva. Nacionalistické skupiny a elity požadovaly, aby parlament podnikl ještě radikálnější kroky vedoucí k pofrancouzštění Quebecu, některé požadovaly též úplnou francouzskou jednojazyčnost.³⁴ Frankofonní obyvatelstvo si představovalo, že se francouzština stane jediným jazykem výuky, bez jakékoli výjimky. Odpor k tomuto zákonu byl v podstatě stejně silný na obou stranách.

---

³¹ Coleman, William s. 476

³² Coleman, William s. 478

³³ M. Pinard, R. Hamilton: The Parti Québécois Comes to Power: An Analysis of the 1976 Quebec Election. *Canadian Journal of Political Science*. No.4. 1978 s. 756

³⁴ M. Pinard, R. Hamilton s. 756

Tabulka 4**Názor na část zákona 22 o podmínkách docházky na anglických školách³⁵**

	Frankofonní obyvatelstvo	ostatní
	%	%
schválit méně restriktivní	22	19
nechat takový jaký je	17	7
schválit více restriktivní	15	7
úplně zrušit	19	53
ponechat s výhradou	10	9
neví, žádná odpověď	16	6
počet respondentů	(956)	(137)

Oboustranný odpor, nedostatek podpory a roztříštěnost veřejného mínění na zákon 22 zapříčinil neúspěch Liberální unie při volbách roku 1976 a výhru Parti Québécois v čele s Reném Lévasquem.

3. „La Chartre de la Langue Française du Québec“³⁶

3.1. Situace v Quebecu vedoucí ke schválení zákona 101

Ke schválení zákona 101 vedly, stejně jako v případě zákona 22, pesimistické demografické vyhlídky frankofonního obyvatelstva v Quebecu. Francouzské obyvatelstvo žijící v Quebecu se po dvě staletí „pyšnilo“ nadprůměrnou porodností, která ovšem vzala za své s nástupem Tiché revoluce. Vysoká porodnost, která byla také nazývána „odplata kolébky“³⁷, měla zabránit asimilaci francouzského obyvatelstva. Po Tiché revoluci

³⁵ M. Pinard, R. Hamilton s. 757

³⁶ zákon je znám také jako Loi 101, čili zákon 101

³⁷ Fenwick, Rudy s. 212 překlad z angličtiny „*Revenge of the Cradle*“

měl Quebec naopak nejmenší porodnost ze všech kanadských provincií.³⁸ Porodnost frankofonního obyvatelstva proto už nedokázala vyvážit příliv imigrantů. Z tohoto důvodu začal klesat podíl quebeckých Francouzů v provincii Quebec a hlavně v Montrealu.

Čtyři z pěti nově přichozích imigrantů v letech 1946-71 byli anglicky hovořící občané³⁹. Imigranti, jejichž mateřským jazykem nebyla ani francouzština ani angličtina, si jako druhý jazyk vybírali raději angličtinu než francouzštinu.

To byl důvod, proč klesal nejen podíl frankofonních Quebecanů, ale i používání francouzštiny jako veřejného a pracovního jazyka.

Nebyl to pouze příchod imigrantů nebo nízká porodnost frankofonního obyvatelstva, ale i jazyková mobilita Quebecanů, která vedla k pesimistickým prognózám vývoje frankofonní většiny v Quebecu.

Tabulka 5

Jazyková mobilita allofonního obyvatelstva v Montrealu během let 1941 až 1961⁴⁰

	k angličtině	k francouzštině
1941	74,4%	25,6%
1951	92,7%	7,3%
1961	89,8%	10,2%

Charbonneau et Maheu, publikováno v Marc Levine, *La reconquête de Montréal* p. 36

³⁸ Vaillancourt, Francois, s. 286-87

³⁹ Beaujot, P. Roderic s. 17

⁴⁰ Daoust, Denise: Planification Linguistique: Le Québec et le Canada
<http://www.wens.uqac.ca/~flabelle/socio/quecan.htm>

Průzkum, zabývající se jazykovou mobilitou, ukazoval inklinaci rodin s jiným nežli anglickým či francouzským jazykem k užívání angličtiny jako jazyka v domácnostech⁴¹. Všechny průzkumy, které byly na tato témata provedeny, ukázaly na nejasnou budoucnost francouzštiny a frankofonního obyvatelstva v Quebecu (viz. tabulka 3).

---

⁴¹ Atraktivnost angličtiny pro allofonní obyvatelstvo je naprosto zřejmý – průzkum z roku 1971 prokázal, 71% přechodů u této skupiny byl k angličtině (neboli 22,7% všech allofonních obyvatel přešlo k užívání angličtiny), zatímco k francouzštině přešlo pouhých 29%. Statistics Canada: *Census of Canada 1971*

Tabulka 6

Populace Quebecu podle etnické příslušnosti, mateřského a domácího jazyka a znalosti oficiálních jazyků během let 1951-1971⁴²

	1951	1961	1971
počet obyvatel	4055,7	5259,2	6027,8
etnická příslušnost			
britská	491,8	567,1	640,0
francouzská	3,327,1	4241,4	4759,4
jiná	236,8	450,7	628,4
mateřský jazyk			
angličtina	558,3	697,4	789,2
francouzština	3347,0	4269,7	4867,3
jiný	150,4	292,1	371,3
jazyk v domácnosti			
angličtina	-	-	887,9
francouzština	-	-	4870,1
jiný	-	-	269,8
jazyková znalost			
pouze angličtina	462,8	608,6	632,5
pouze francouzština	2534,2	3254,9	3668,0
angličtina i francouzština	1038,1	1338,9	1663,8
žádný z nich	20,5	56,8	63,4

Jazykový zákon, pocházející z roku 1969, nepřinesl kýžený posun v užívání francouzského jazyka. Imigranti stále inklinovali k

⁴² Statistics Canada: *Census of Canada 1951, Census of Canada 1961, Census of Canada 1971*. <http://www.statcan.ca>

angličtině a stále více než čtyři pětiny jejich potomků dále navštěvovalo školy nabízející anglickou výuku.⁴³ Účinnost jazykového zákona z roku 1974 lze jen ztěžít kvalifikovat pro jeho krátkou dobu platnosti. Statistiky ministra školství ukazují malý posun k preferování francouzské výuky a bylo by možné předpokládat další pozitivní vývoj v upřednostňování francouzské výuky nově příchozími imigranty.⁴⁴

Další prvek, který vedl zákonodárce ke schválení zákona 101, byla ekonomická inferiorita frankofonní populace v Quebecu, jak už bylo prezentováno v tabulce 1. Studie sice pochází z roku 1961, ale během následujících let se, co se týká ekonomické nerovnosti francouzské a anglické populace, nic podstatného nezměnilo. Inferiorita se netýkala pouze důchodů, ale též podílu v zastoupení na manažerských pozicích, kontroly nad velkými korporacemi a obecně v přístupu na pracovní trh, kde mělo anglofonní, a hlavně anglofonní bilingvní obyvatelstvo nepopíratelnou výhodu. Ale i jednojazyčné anglicky mluvící obyvatelstvo mělo lepší postavení, větší zastoupení na řídicích pozicích a lepší platové podmínky nežli bilingvní frankofonní obyvatelstvo.⁴⁵ Nejhorší postavení pak zaujímalo frankofonní obyvatelstvo, které neovládalo anglický jazyk. Nerovnosti v příjmech se ovšem týkaly pouze mužského pohlaví. Průzkum, zabývající se nerovností mezi ženami, prokazoval jiný výsledek. Vyšlo najevo, že pouze jednojazyčné frankofonní ženy vydělávaly méně (o 11-13%, a i toto číslo bylo u mužů signifikantně menší) nežli ženy anglofonní či bilingvní.⁴⁶

⁴³ Paillé, Michel: Consequences des politiques linguistiques sur les effectifs scolaires selon la langue d'enseignement. Text z konference *Aspects de l'évolution de la situation linguistique au Québec*. 28.5.1985 Montreal. <http://www.cslf.gouv.qc.ca/Publications/PubC144/C144-3.html>

⁴⁴ Paillé, Michel

⁴⁵ Vaillancourt, Francois, s 289-295

⁴⁶ Shapiro M.D., Stelcner M.: Language Legislation and Male-Female Earnings Differentials in Quebec. *Canadian Public Policy*. No. 4. 1982. s. 110

3.2. Schvalování zákona 101

Vzhledem k níže popsaným důvodům přišla Parti Québécois k radikálnějšímu řešení, k radikálnějšímu zákonu nežli byl zákon 22 schválený v roce 1974. Krok za krokem byly quebeckým parlamentem schvalovány zákony ve prospěch francouzského jazyka a posledním krokem byl právě zákon 101.

Charta francouzského jazyka byla navržena ministrem kultury Camillem Laurinem a byla schválena národním shromážděním 26.srpna 1977. Laurin nejprve vypracoval „White Papper“, což byl návrh, který měl být sledován legislativou při schvalování zákona. Návrh zákona, který z této iniciativy vznikl, dostal název „zákon 1“. Po jeho představení byl zákon předán Permanentnímu parlamentnímu výboru pro vzdělání, kulturní záležitosti a komunikaci⁴⁷. Výbor posléze podrobil zákon veřejnému slyšení o návrzích. Po vyslechnutí 62 z 270 návrhů byl zákon 1 vládou stažen z projednávání a znovu předložen jako zákon 101. Toto znovupředložení pozměněného zákona mělo urychlit jeho přijetí tak, aby byl zákon schválen a uveden v platnost ještě před začátkem školního roku⁴⁸. Zákon 101 nebyl přezkoumáván žádnou komisí a byl urychleně schválen během letních měsíců.

Zákon 101 oproti zákonu 1 obsahoval několik podstatných změn týkajících se především sekcí propagujících použití francouzštiny v soukromém sektoru ekonomiky. Tam se zákon 101 přiblížil svým zněním spíše k zákonu 22 nežli k zákonu 1. I když formulace zákona 101 byla oproti zákonu 1 oslabena, dočkal se zákon podpory ze strany quebeckých nacionalistů, kteří se obávali, že by nemusela být schválena ani tato slabší verze. Anglofonní

⁴⁷ *Permanent Parliamentary Committee on Education, Cultural Affairs and Communications*

⁴⁸ Coleman, William s. 464

komunita viděla v zákonu 101 pouze slabší variaci zákona 1 a zůstala, k novému zákonu velice skeptická⁴⁹.

3.3.Ustanovení zákona 101

Zákonu 101 byl dán název Charta Francouzského jazyka, aby bylo zdůrazněno jeho postavení nad ostatními zákony.

V preambuli se píše, že si Quebečané přejí, aby byla zajištěna kvalita a vliv francouzského jazyka, a jsou proto odhodláni ustanovit francouzštinu nejen jako jazyk vlády a zákonů, ale i jako jazyk každodenního užití v zaměstnání, vzdělání, komunikaci a obchodu.

První sekce zákona 101 se týká statutu francouzského jazyka v legislativě, judikatuře, veřejné správě, dále v pracovních vztazích, obchodu a vzdělání.

Francouzština je definována jako fundamentální jazykové právo každé osoby žijící v Quebecu. Každá osoba má právo komunikovat ze všemi institucemi ve francouzštině, právo mluvit francouzsky v poradním shromáždění. Pracující mají právo provádět své aktivity ve francouzštině. Spotřebitelé mají právo být informováni a obsluhováni ve francouzštině. A osoba, která chce v Quebecu získat vzdělání, má právo získat toto vzdělání ve francouzštině.

Jedním z hlavních cílů Charty bylo rozšířit znalost francouzského jazyka mezi imigranty tak, aby se integrovali mezi většinové obyvatelstvo. Toho mělo být dosaženo hlavně zpřísněním podmínek přijetí studentů na anglické školy. Všechny děti musely povinně chodit na základní a střední školu, ve které probíhala výuka ve francouzském jazyce. Až při výběru university si mohly zvolit jazyk výuky. Výjimkou byly pouze děti „starých“

⁴⁹ Coleman, William s. 464

Quebečanů, kterým se dostalo v Quebecu vzdělání na anglických školách. Další výjimkou byly děti rezidentů s krátkodobým přechodným bydlištěm jejichž pobyt v Quebecu nepřesáhne tři roky.⁵⁰ Pro ostatní obyvatelstvo bylo jedinou možností jak získat vzdělání pro své potomky v anglickém jazyce, zapsat je na anglickou soukromou školu.

Žádná jazyková ustanovení v Chartě se nevztahovala na indiánské rezervace Creeů a Inuitů. Ve školách v rezervacích se mohlo nadále vyučovat v jejich indiánských jazycích.

Ustanovení týkající se výuky ve francouzštině byla hlavním rozdílem oproti zákonu 22. Ten stanovil, že pokud dítě složilo patřičnou zkoušku, dokazující znalost angličtiny, mohlo školu s anglickou výukou navštěvovat.

Dalším cílem Charty bylo vyzdvihnout francouzštinu coby jazyk pracovních vztahů. Francouzština se proto stala jediným oficiálním jazykem užívaným na pracovištích. Žádný pracovník nesměl být diskriminován jen proto, že neumí nebo odmítá užívat jiný nežli jazyk francouzský. Každá firma čítající více než padesát zaměstnanců se musela pofrancouzštit (na rozdíl od zákona 22, ve kterém získání certifikátu nebylo povinné). Pokud se tak nestalo, dostala firma specifické tresty a pokuty. Jakákoli vnitřní písemná komunikace ve firmě musela probíhat ve francouzštině. Pokud to však zaměstnavatel považoval za nutné, mohl vnitřní komunikaci překládat i do jiného jazyka. Cílem těchto ustanovení bylo zavést v podnicích užívání francouzštiny na všech úrovních. Zastoupení francouzštiny v podnicích mělo procentuálně korespondovat s podílem frankofonního obyvatelstva v Quebecu.⁵¹

⁵⁰ Na počátku platnosti zákona 101 mohly dostat anglické vzdělání i děti již navštěvující anglickou školu, jejich sourozenci a dále děti rodičů, kteří žili v Quebecu před schválením zákona, a kterým se dostalo anglického vzdělání v Kanadě

⁵¹ Coleman, William s. 472

Všechny podniky musely mít pouze francouzský název, jakékoli reklamy, inzerce či vývěsní štíty směly být psány pouze ve francouzštině.

V administrativě a při kontaktu s veřejnými institucemi požadovala Charta, stejně jako zákon 22, od právnických osob francouzskou jednojazyčnost, avšak fyzickým osobám nechávala při kontaktu s institucemi možnost výběru jazyka. Stejně ustanovení platilo i v judikatuře (pouze fyzické osoby měly možnost výběru jazyka soudního přelíčení). Fyzické osoby si mohly vybírat jazyk při kontaktu i s lékaři či právníky.

Třetí sekce Charty ustanovovala „*Office Québécois de la langue Française*“. Tento úřad měl na starosti implementaci nařízení Charty (kromě jazyka výuky). Úřad měl zaručit, že se francouzština stane jazykem komunikace, obchodování a dále běžným jazykem užívaným jak na pracovištích, tak ve veřejné správě a v podnicích čítajících více než 50 zaměstnanců.

4. Vývoj zákona 101

4.1. Jazyk legislativy

První soudní spor týkající se ústavnosti některé z pasáží zákona 101 proběhl dva roky po jeho schválení. Nejvyšší kanadský soud prohlásil články 7-13 Charty francouzského jazyka protiústavní, když uvedl, že se neslučuje s článkem 133 kanadské konstituce z roku 1867, která dává za povinnost schvalovat veškeré zákony jak federálním, tak místním parlamentům v angličtině i ve francouzštině. Články 7-13 zákona 101 charakterizovaly francouzštinu jako jediný jazyk legislativy s tím, že zákony schválené ve francouzštině budou poté na konci legislativního

procesu přeloženy i do angličtiny. Po rozhodnutí nejvyššího soudu musel quebecký parlament znovu schválit veškeré již schválené zákony od roku 1977 jak ve francouzštině, tak v angličtině. Znění zákona 101 však zůstalo nedotčeno.

Po roce 1981 musela být dle nařízení nejvyššího soudu schvalována stejným způsobem i vládní nařízení.

4.2. Jazyk výuky

V roce 1982 byla schválena Kanadská listina práv a svobod⁵², která otevřela dveře diskuzi zabývající se ústavností Quebecké charty francouzského jazyka.

Jako první se před Nejvyšší soud dostaly články pojednávající o jazyce výuky. Neústavnosti článků 72 a 73 zákona 101, zabývající se jazykem výuky, se dovolávaly především protestantské školy, které upozorňovaly na jejich nekompatibilitu s článkem 23 kanadské listiny práv a svobod. Článek 23 uváděl, že občan, jehož jazyk výuky a stále ovládaný jazyk (angličtina nebo francouzština) ho v dané provincii umisťuje mezi jazykovou minoritu, má právo dát své potomky vzdělat v téže provincii ve stejném jazyku.

V červenci 1984 shledal Nejvyšší soud článek 73 protiústavním a nařídil jeho modifikaci tak, aby již dále nekolidovala se zněním kanadské listiny práv a svobod. Quebecký zákonodárny sbor byl tedy nucen redefinovat kategorie osob, kterým bude umožněno získat vzdělání v jazyku anglofonní minority.

Školu s anglickou výukou tak mohly navštěvovat děti rodičů, kterým se: a) dostalo většiny základního anglického vzdělání na území Kanady a měli kanadské občanství b) dostalo

---

⁵² „*Canadian Charter of Rights and Freedoms*“

většiny základního anglického vzdělání a žijí v Quebecu, i když nevlastní kanadské občanství c) dostalo většiny výuky na anglické škole ne na území provincie Quebec, ale žijící v této provincii před 26. srpnem 1977. Všichni studenti, kteří navštěvovali anglické školy před 26. srpnem 1977 měli právo je navštěvovat i nadále. To samé se vztahovalo i na jejich mladší sourozence. V přepracovaném článku 73 byly přesněji definovány kategorie osob, které mají možnost navštěvovat výuku probíhající v jazyku anglofonní minority.

Článek 33 kanadské listiny práv a svobod dává lokálním legislativním institucím možnost přepsat určité články listiny práv a svobod⁵³. Toto právo se vztahuje na přepsání článků týkajících se svobody projevu, svobody sdružování či práva na život, svobodu a bezpečnosti osob. Místní legislativní orgány však nezískaly právo přepisu článků týkajících se například demokratických práv, rovnosti mužů a žen a také jazykových práv a práv jazykového vzdělání pro jazykové menšiny. Užití možnosti legislativního přepsání článků listiny práv a svobod má ovšem pouze pětiletou platnost, po vypršení této lhůty musí být toto přepsání znovu schváleno zákonodárným sborem.

Jelikož quebecký parlament nemůže aplikovat možnost přepisu určitých článků listiny na jazyková práva, jeho proti-anglická jazyková politika byla čas od času napadána za nekompatibilitu s kanadskou listinou práv a svobod.

Naposledy byla quebecká politika limitující přístup na anglické školy posuzována Nejvyšším soudem v roce 2005 a to na popud frankofonních rodičů, kteří chtěli zapsat své děti na

---

⁵³ tzv. „*notwithstanding clause*“, „*override power*“ nebo „*la clause dérogatoire*“

anglickou školu. Soud však jednoznačně rozhodl, že limitovaný přístup na anglické školy v Quebecu ustanovení kanadské listiny práv a svobod nenarušuje, a že jazyková většina nemá dánu možnost ústavním právem získat vzdělání v jazyku menšiny. Zároveň ale vyslovil názor, že by Quebec měl být flexibilnější při posuzování žádostí jak imigrantů tak nově příchozích osob z Kanady o povolení zapsat své potomky na anglické školy⁵⁴.

Limitovaný přístup na anglické školy již není tak striktní jako v prvním znění Charty francouzského jazyka, avšak stále je považován za pilíř ochrany francouzského jazyka v Quebecu.

4.3. Jazyk obchodních oznámení

Nejvyšší soud Kanady v roce 1988 shledal, že ustanovení Charty týkající se obchodních a reklamních oznámení, je protiústavní. Článek 58 Charty francouzského jazyka proklamující, že veškerá komerční oznámení (jak venku tak uvnitř komerčního zařízení) musí být psána pouze ve francouzském jazyce, byl podle Nejvyššího soudu popřením garantované svobody projevu. Soud vyřkl, že anglický jazyk nemůže být takto plošně zakázán, ale možný požadavek na dominanci francouzského jazyka na obchodních oznámeních je opodstatněný a v mezích garantované svobody projevu⁵⁵.

Výrok Nejvyššího soudu rozpoutal řadu demonstrací na podporu zákona 101. Proto R. Bourassa představil veřejnosti kompromis tím, že využil možnosti přepsat určité články Kanadské listiny práv a svobod zaručované článkem 33. Z kompromisu vzešel zákon 178, který nařizoval užití pouze francouzštiny na vnějších štítech, zatímco v interiéru komerčního zařízení bylo možno užití i

⁵⁴ Geddes, John: Tweaking the Language Laws. *Maclean's*. 5.4.2005

⁵⁵ INDEPTH: BILL 101

jazyk anglický (francouzská část nápisu musela být ovšem dominující).

Nový zákon 178 byl v roce 1993 odsouzen výborem OSN pro lidská práva. Výbor napsal, že stát si může zvolit jeden nebo více oficiálních jazyků, ale nemůže vyloučit užití některého jazyka ze sféry veřejného života⁵⁶.

Po vypršení pětileté lhůty se quebecká vláda rozhodla neobnovit zákon 178 a místo něj představila zákon nový. Zákon 86, který byl schválen v roce 1993, odrážel věrněji ustanovení listiny práv a svobod, když povolil užití angličtiny i na venkovních plochách komerčních zařízení. To však pod podmínkou, že jemu odpovídající nápis francouzský bude minimálně dvakrát větší. Zákon 86 tak už nemusel být chráněn článkem 33 Kanadské listiny práv a svobod.

V roce 1999 quebecký soud vydal soudní rozhodnutí říkající, že provincie Quebec již dále nemůže klást překážky užití jiného nežli francouzského jazyka na obchodních oznámeních jestliže neprokáže slabost francouzštiny v Quebecu. O rok později však quebecký vrchní soud zrušil rozhodnutí z roku 1999, když argumentoval jedinečným postavením Quebecu jako francouzské enklávy na anglicky mluvícím kontinentě⁵⁷.

Jazykem používaným komerčními zařízeními na konci dvacátého a začátku jednadvacátého století se již nyní nemyslí jen jazyk reklamních ploch v obchodech, na ulicích či dopravních prostředcích, ale také jazyk, který komerční zařízení používají při inzerci na internetu. Proto se stejná výše popsaná ustanovení vztahují i na používání internetových domén spojených s podnikáním právnických osob⁵⁸.

⁵⁶ INDEPTH: BILL 101

⁵⁷ INDEPTH: BILL 101

⁵⁸ E.Thompson, M.King: Internet language policy under fire. *The Montreal Gazette*. 18.6.1997

Zákon 86 opět zavedl v Quebecu bilingvismus do všech sfér veřejného života a značně oslabil ustanovení Charty francouzského jazyka.

4.4. Jazyk administrativy

Dílčí změny zákona 101 byly provedeny také v jazyce správních úřadů, kde už i právnické osoby mají možnost komunikace s úřady i v jiném, nežli francouzském jazyce. A i jiné úřady nežli pouze ty dohlížející na veřejnou bezpečnost a zdraví mohou publikovat svá oznámení i v jiném jazyce.

5. Předpokládaný a skutečný dopad zákona 101

5.1. Ekonomická otázka

Charta měla frankofonnímu obyvatelstvu zajistit přístup na řídicí posty, které do té doby bylo na těchto postech znatelně podprezentováno. Na pracovním trhu měla pro francouzsky mluvící obyvatelstvo zajistit rovný přístup, korigovat nevyváženost v příjmech a v neposlední řadě měla zajistit používání francouzštiny na pracovištích.

Podle předpokladů mělo Quebec opustit mnoho anglických podniků⁵⁹, které nebyly ochotny nebo z finančních důvodů schopny podstoupit proces pofrancouzštění. Bylo odhadováno, že dodatečné náklady na pofrancouzštění budou činit v prvních pěti letech okolo 1% ročního firemního obrátu⁶⁰. Nepředpokládalo se, že odchod podniků za hranice Quebecu bude mít velký dopad na quebeckou

⁵⁹ Vaillancourt, Francois. s. 300

⁶⁰ Vaillancourt, Francois. s. 299

nezaměstnanost, odchod firem měl být vyvážen odchodem anglicky mluvícího obyvatelstva, na jejichž místa měli být přijati francouzští Quebecané. Tyto předpokládané tendence se s jistotou naplnily. Zřetelným příkladem toho je odchod banky „*Bank of Montreal*“, která kvůli jazykovým zákonům přesunula svoji centrálu do Toronta.

Odchozí anglické firmy měly být nahrazeny francouzskými podniky. Jedině firmy sídlící v Quebecu, ale nemající své ekonomické zaměření na Quebec, byly nenahraditelné. Proto když odešly, pracovní pozice nemohly být žádnou francouzskou firmou nahrazeny.

Ustanovení francouzštiny jako pracovního jazyka vede v poslední době spíše k bilingvnímu nežli čistě francouzskému pracovnímu prostředí. Anglicky mluvící zaměstnanci jsou Chartou nuceni učit se a používat francouzštinu; francouzsky mluvící obyvatelé jsou prostředím a stále globálnější společností nuceni naučit se anglicky, aby získali pracovní místo, a posléze angličtinu užívají i na pracovišti. Tento fenomén se začal více objevovat během devadesátých let dvacátého století. Do 90. let se dá říci, že Charta splnila své poslání – učinit z francouzštiny pracovní jazyk. Ale již tehdy si tohoto fenoménu začínali v Radě pro francouzský jazyk všimnout⁶¹.

Před schválením Charty používalo francouzštinu jako pracovní jazyk 18% anglofonního obyvatelstva⁶². V roce 2001 již 30,7% anglofonního obyvatelstva používalo v práci především francouzštinu a dalších 34,7% používalo na pracovišti francouzštinu pravidelně⁶³. Nárůst používání jiného mateřského jazyka, lze ovšem zaznamenat i u francouzsky mluvící populace. V roce 1971 používalo v práci angličtinu místo francouzštiny 13%

⁶¹ Jak prkazuje zpráva od Acoca M. Henri: L'état de la francisation des entreprises: avis à la ministre responsable de l'application de la Charte de la langue française. *Conseil de la langue française*. 3.10.1986

⁶² Vaillancourt, François. s. 295

⁶³ Statistics of Canada: *Census of Canada 2001*

frankofonního obyvatelstva⁶⁴, zato o třicet let později pouhých 60,5% frankofonního obyvatelstva nepřišlo na pracovišti s angličtinou do styku⁶⁵.

Z výsledků průzkumu prováděném na území celé Kanady je zřejmé, že rozdíly v příjmech mezi anglicky mluvící většinou a francouzskou menšinou dosahujících v šedesátých a sedmdesátých letech hrozivých rozměrů se staly marginálními. Frankofonní ženy mají dokonce větší průměrné příjmy nežli ženy anglicky mluvící⁶⁶.

S proklamovaným pofrancouzštěním podniků čítajících více než 50 zaměstnanců vyvstává otázka, do jaké míry je používání francouzštiny na pracovištích vynucené, či zda se její užití stalo v pracovním styku standartizovanou záležitostí. Neznámou je používání francouzštiny v sice menších, ale zato daleko početnějších podnicích, nad kterými nemá „*Office Québécois de la langue Française*“ možnost kontroly.

Další neznámou rovněž zůstává, zda by se francouzština, jako jazyk užívaný na pracovištích mohla prosadit, kdyby nebylo její používání uzákoněno. Charta zavedla francouzštinu na pracoviště bez nějakých vážnějších problémů, a dá se říci, že v Quebecu nezpůsobila vážné dlouhodobější ekonomické problémy. Pracoviště se ale z velké části pofrancouzštily z důvodu odchodu anglicky mluvících pracovních sil a z důvodu státem vynucených požadavků, ne z důvodu atraktivity francouzského jazyka.

5.2. Otázka jazyka výuky

Francouzský jazyk, jako až na výjimky povinný jazyk výuky, je většinou zastánců viděn jako nejdůležitější ustanovení pro

⁶⁴ Vaillancourt, Francois. s. 295

⁶⁵ Statistics of Canada: *Census of Canada 2001*

⁶⁶ K. Pendakur, R. Pendakur: The Colour of Money: Earnings Differentials among Ethnic Groups in Canada. *The Canadian Journal of Economics*. No. 3. 1998 s. 546

zvrácení negativní demografické situace v Quebecu. Znamená to podchycení potenciálně nové generace francouzských Quebecanů, generace, která by si na rozdíl od svých rodičů mohla osvojit francouzštinu jako jazyk používaný v domácnosti. Pro jejich možné potomky by se pak francouzština stala jejich přirozeným mateřským jazykem.

Tato politika ale není krátkodobou záležitostí jako bylo pofrancouzštění pracovišť nebo státní správy. Aby se dopady této politiky projeví, musí se vyčkat více let. Demografické účinky se v plné míře mohou projevit až u druhé či třetí generace imigrantů přichozích po roce 1977. Dále si musíme uvědomit, že to, kolik emigrantů se zapíše na francouzskou výuku nemá vliv na to, kolik občanů bude používat francouzštinu alespoň jako jazyk v domácnosti. Čísla, které předkládám v následujících tabulkách, prokazují pouze úspěšnost zákona 101, co se týče zápisu na výuku probíhající ve francouzském jazyce. Nezůstane-li francouzština pouze jazykem výuky a přenesení se i do soukromého života, do života nekontrolovaného „jazykovou policií“⁶⁷, nám tento výzkum patrně není. Přenesení francouzštiny i do soukromého života totiž závisí především na prostředí a na kvalitě výuky, které se ani čísly ani tabulkami vyjádřit nedají.

Úspěšnost jazykové politiky z hlediska navštěvování francouzského typu škol, je zřejmá a nepopiratelná a to jak ve vztahu k anglofonnímu tak především ve vztahu k allofonnímu obyvatelstvu. I když zde existují určité etnické skupiny, které z průměru vybočují (jako například příchozí Italové, kteří z 84,6% navštěvují školy anglické.⁶⁸)

⁶⁷ „jazyková policie“ se často nazývá „*Office Québécois de la langue Française*“

⁶⁸ Ministerstvo školství, volného času a sportu: Detailní statistiky o vzdělávání http://www.mels.gouv.qc.ca/stat/Stat_det/PPS_eff.htm

Počet žáků, navštěvující školy s anglickou výukou, se za posledních několik let nemění. Na druhou stranu počet žáků na francouzských školách se v posledních pěti letech zmenšil, lépe řečeno, zmenšil se počet frankofonních studentů navštěvujících francouzské školství⁶⁹, což může být zapříčiněno projevující se nízkou porodností francouzských Quebecanů.

Tabulka 7**Studenti navštěvující francouzské či anglické školy (%)⁷⁰**

	1970-71	1976-77	1982-83	1991-92	2001-02	2005-06
francouzská výuka	63,2	58,8	64,9	72,0	87,85	87,4
anglická výuka	36,8	41,2	35,1	28,0	12,15	12,6

Tabulka 8**Allofonní studenti navštěvující francouzské či anglické školy (%)⁷¹**

	1970-71	1976-77	1982-83	1991-92	2001-02	2005-06
francouzská výuka	7,9	22,3	51,3	62,2	71,3	73,6
anglická výuka	92,1	77,7	48,7	37,8	28,7	26,4

Účinnost zákona se lépe nežli čísla o počtu studentů vyjádří změnou přístupu k výběru jazyka výuky pro své děti ze strany rodičů. Jako příklad uvádím rodiče, pocházející ze „starého anglo-allofonního obyvatelstva“⁷², i přesto, že mohou své potomky legálně zapsat na anglické školy, je raději posílají do školy francouzské. Činí tak okolo 75% rodičů⁷³. Stejně tak necelých 30%

⁶⁹ Ministerstvo školství, volného času a sportu

⁷⁰ Ministerstvo školství, volného času a sportu

⁷¹ Ministerstvo školství, volného času a sportu

⁷² allofonní obyvatelstvo, které ještě legálně studovalo na anglických školách

⁷³ Salvatore, Filippo: Vive a trilingual Quebec! - langue policy in Quebec.

UNESCO Courier: No. 6 2001

anglofonních studentů, majících možnost zapsat se na anglické školy, navštěvují školy francouzské⁷⁴. Toto osvojení si „ducha“ zákona 101 je přesně to, v co jeho tvůrci v roce 1977 doufali.

Obyvatelstvo Quebecu se díky systému výuky stává bilingvní více než kdy jindy. Na anglických školách je povinná výuka francouzštiny již od první třídy, na školách francouzských se vyučuje angličtina od třídy páté. Poté co byl zákon 101 schválen se stalo anglické obyvatelstvo bilingvní v daleko větší míře nežli obyvatelstvo francouzské.

Tabulka 9

Bilingvní obyvatelstvo podle mateřského jazyka (%)⁷⁵

	1971	1991	1996
angličtina	36,7	58,4	61,7
francouzština	25,7	31,3	33,7
ostatní	33,1	46,5	46,7

Zdá se mi, jako by frankofonní obyvatelstvo bylo Chartou ukolébáno k sebeuspokojení a přesvědčení, že angličtina není k živobytí potřebná. Začínají se proto objevovat hlasy volající po zlepšení anglické výuky na francouzských školách⁷⁶. V tomto ohledu jsem toho názoru, že Charta naopak francouzské obyvatelstvo, vzhledem k neschopnosti přijít na trh práce se znalostí angličtiny, poškozují, jelikož zmenšuje jeho vyhlídky na slušné zaměstnání.

http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m1310/is_2001_July/ai_77959856

⁷⁴ Ministerstvo školství, volného času a sportu

⁷⁵ 1996 Census: Mother tongue, home language and knowledge of languages. The Daily Statistics of Canada. 2.12.1997

⁷⁶ Salvatore, Filippo

Pokud ale jde o užívání francouzštiny, zde byl zákon 101 úspěšný, alespoň podle procenta quebecké populace schopné hovořit a psát ve francouzském jazyku⁷⁷.

5.3. Demografická otázka

Jak již bylo zmíněno, jeden z hlavních důvodů přijetí zákona 101 byla pesimistická prognóza budoucího vývoje frankofonního obyvatelstva v Quebecu. I když se odhady částečně lišily, tak jedno bylo jasné – postupný procentuální úbytek frankofonního obyvatelstva v budoucnosti. Zákon 101 měl být jakýmsi záchranným lanem pro francouzské Quebecany. To, zda se jím opravdu stalo, je otázka naší diskuse.

V tabulce 3 jsou prezentovány možné demografické změny v rozložení frankofonního a anglofonního obyvatelstva v roce 2001. Všechny prognózy se bohužel opomenuly zabývat třetím segmentem vyskytujícím v provincii Quebec, tj. allofonní obyvatelstvo. Prognóza nám uvádí pouze počet (procenta) anglického a francouzského obyvatelstva.

Již během schvalování Charty byla na žádost národního shromáždění vypracována další prognóza, tentokrát možného vývoje obyvatelstva v Montrealu podle jazyka užívaného v domácnosti. Prognóza již zohledňuje možné budoucí dopady Charty – počítala s úbytkem 11 750 anglicky mluvících osob za rok, s pofrancouzštěním všech nově přichozích imigrantů a se zastavením jazykové mobility allofonního obyvatelstva.

---

⁷⁷ skoro 95% populace žijící na území Quebecu má znalosti francouzského jazyka. (Salvatore, Filippo)

Tabulka 10**Populace v Montrealu podle jazyka užívaného v domácnosti
(prognóza v tisících)⁷⁸**

	rok	francouzská	anglická	jiná	celkový počet
	1971	1819 (66,3%)	683 (24,9%)	241 (8,8%)	2743 (100%)
scénář 7	2001	2604 (78,3%)	527 (15,9%)	194 (5,8%)	3325 (100%)
scénář 6	2001	2607 (70,4%)	837 (22,6%)	259 (7,0%)	3703 (100%)

scénář 6 počítal s menší migrací anglického obyvatelstva za hranice Quebecu

scénář 7 byl ze všech prognóz pro anglofonní obyvatelstvo nejnegativnější

Jiná hypotéza, týkající se rozložení obyvatelstva v provincii Quebec podle možnosti výběru jazyka výuky, ukazuje na budoucí pozitivní vývoj vyvolaný schválením Charty, především ustanovení týkající se jazyka výuky. Tabulka 8 ukazuje možný rozdílný vývoj rozložení obyvatelstva podle jazyka výuky. Kdybychom porovnali tabulku 3 (tu část zmiňující prognózu Hanripina) s tabulkou 8 dostali bychom velmi podobná čísla. U nepříznivé hypotézy pro anglofonní obyvatelstvo zůstane v roce 2001 při volnosti výběru jazyka výuky jen 79% frankofonního obyvatelstva, což je pouze o půl procentního bodu více, nežli odhadoval stejný demograf v roce 1974, když nebyla ještě volnost výběru jazyka regulována. Změnou politiky jazykové výuky vzrostl předpokládaný podíl francouzských Quebecanů na 81,3%. Oproti možnému vývoji bez zákona 101 je tu pozitivní posun o více nežli dvě procenta, ale vezme-li se v potaz podíl frankofonního obyvatelstva z roku 1971,

⁷⁸ Duchesne, Luis: La situation démolinguistique du Québec Essai de synthèse. *La situation démolinguistique au Québec et la Charte de la Langue Française*. Documentation du Conseil de la langue française. 1997 (sbírka textů)

tak by jejich podíl měl zůstat během dalších třiceti let v podstatě neměnný.⁷⁹

Tabulka 11

Jazykové skupiny podle jazyka užití v domácnosti v roce 2001 **pro celý Quebec (%)**⁸⁰

režim výuky	hypotéza příznivá pro anglofonní obyvatelstvo			hypotéza nepříznivá pro anglofonní obyvatelstvo		
	frankof.	anglof.	allofonní	frankof.	anglof.	allofonní
volnost výběru	79,0	14,7	6,3	84,8	10,1	5,1
podle mateřského jazyka	79,2	14,5	6,3	85,0	9,9	5,1
Kanadská volba	80,2	13,5	6,3	85,5	9,4	5,1
zákon 101	81,3	12,5	6,2	86,3	8,6	5,1

odchylna mezi příznivou a nepříznivou hypotézou pro anglofonní obyvatelstvo záležela na počtu nových imigrantů

Panovala všeobecná shoda, že Quebec bude po schválení zákona 101 zažívat odchod anglicky mluvícího především unilingvního obyvatelstva a že se zároveň se svojí jazykovou politikou stane méně atraktivní pro anglofonní obyvatelstvo, které by se jinak chtělo přistěhovat z kanadských provincií nebo ze zahraničí⁸¹. Zároveň se předpokládalo, že dojde k asimilaci allofonní obyvatelstva s francouzskou většinou ve větší míře než před rokem 1977.

A jaká je současná demografická situace? Myslím si, že se pesimistické předpovědi nepotvrdily. Nepotvrdily se však ani optimistické prognózy zveřejněné při schvalování Charty. Není

⁷⁹ Při sčítání obyvatel v roce 1971 bylo 80,8% frankofonního obyvatelstva, anglofonní tvořilo 14,7% a allofonní 4,5%. Statistics Canada: *Census of Canada 1971*

⁸⁰ Henripin, Lachapelle: in *Le Devoir* 16.7.1997

⁸¹ Vaillancourt, Francois, s 297

zaznamenán žádný proporcionální pokles frankofonního obyvatelstva v Quebecu, avšak proporcionální růst je zanedbatelný. Ve své prognóze, zveřejněné v *Le Devoir* v roce 1977, byl Hanripin velmi blízko ke skutečné demografické situaci v roce 2001. V quebeckém demografickém vývoji je jasně patrný „šok“ ze schválení Charty, který se projevil při nadcházejícím censu v roce 1981, a který prokázal velký pokles anglického obyvatelstva, jediný dosud zaznamenaný pokles obyvatelstva allofonního a rapidní proporcionální nárůst obyvatelstva frankofonního. I když se procento francouzských Quebecanů od doby schválení Charty nezmenšilo, stále je 55% všech Quebecanů přesvědčeno, že francouzština je v celé provincii v ohrožení⁸².

Tabulka 13

Demografický vývoj Quebecké populace podle mateřského jazyka (%)⁸³

	1951	1961	1971	1976	1981	1986	1991	1996	2001
frankofonní	82,5	81,2	80,7	80,0	82,4	82,9	82,1	80,9	81,2
anglofonní	13,8	13,3	13,1	12,8	11,0	10,3	9,6	8,3	8,0
allofonní	3,7	5,6	6,2	7,2	6,6	6,8	8,3	10,7	10,0
bilingvní	-	-	-	-	-	-	-	-	0,8

Co se týče samotného města Montreal, tak ten byl a stále je spíše multikulturním městem nežli městem francouzským. Podíl frankofonního obyvatelstva v Montrealu se obešel za posledních třicet let bez větších výkyvů. Podíl i celkový počet anglicky mluvícího obyvatelstva má od roku 1976 stálou sestupnou tendenci. Ztráta anglofonního obyvatelstva je však vyvažována stálým

⁸² Salvatore, Filippo

⁸³ Statistics of Canada: *Census of Canada 1951, 1961, 1971, 1976, 1981, 1986, 1991, 1996, 2001*

přílivem imigrantů. Výsledkem úbytku anglických Quebecanů a přílivu imigrantů je neměnný podíl frankofonního obyvatelstva.

Tabulka 14

Demografický vývoj populace v Montrealu podle mateřského jazyka⁸⁴

	1971	1981	2001
frankofonní	66%	68%	68%
anglofonní	22%	18%	12,5%
allofonní	12%	13%	18,5%
bilingvní	-	-	1%

Migrace převážně anglofonního obyvatelstva z Quebecu, s kterou se po schválení zákona 101 počítalo, byla markantní především v prvních letech platnosti Charty. Od roku 1976, tedy jeden rok před zveřejněním Charty, ale už se separatistickou vládou PQ, až do roku 2001 zaznamenával Quebec negativní migraci 325 100 občanů, z toho připadá 223 800 na anglicky mluvící obyvatele. Stejně jako u demografického vývoje, i v této kategorii byl mezi lety 1976-81 zaznamenán prudký skok v odchodu nejen anglofonního, ale i allofonního a dokonce i frankofonního obyvatelstva vyvolaný schválením Charty. Zajímavý je i postupný nárůst odchodu imigrantů z Quebecu do jiných provincií Kanady. Během let 1971-2001 měl Quebec s dalšími kanadskými provinciemi negativní bilanci 387,1 tisíc odchozích občanů. I přes poměrně vysoké číslo odchozích do ostatních kanadských provincií, imigrace tyto negativní populační statistiky dokázala velmi lehce vyvážit.⁸⁵

⁸⁴ hodnoty pro roky 1971 a 1981 pochází z *Plantification Linguistique*
hodnoty pro rok 2001 pochází z *Statistics of Canada: Canada Census 2001*

⁸⁵ Jen během let 1991-2001 přišlo do Quebecu 244910 imigrantů. *Statistics of Canada: Census of Canada 2001*

Tabulka 15**Migrace mezi Quebecem a dalšími kanadskými provinciemi podle mateřského jazyka (v tisících)⁸⁶**

	1971-76	1976-81	1981-86	1986-91	1991-96	1996-01	celkem
frankof.	-4,1	-18	-12,9	5,2	1,2	-8,9	-37,5
anglof.	-52,2	-106,3	-41,6	-22,2	-24,5	-29,2	-276
allofonní	-5,7	-17,4	-8,7	-8,6	-14,1	-19,1	-73,6

Další proměnnou, s kterou počítali tvůrci Charty, byla zvýšená asimilace imigrantů s francouzsky hovořící většinou. Z ustanovení Charty benefituje nejenom frankofonní, ale i anglofonní obyvatelstvo.

Tabulka 16**Demografický vývoj Quebeckého obyvatelstva podle jazyku užívaného v domácnosti⁸⁷**

	1971	1991	1996
francouzština	80,8%	83,0%	82,8%
angličtina	14,7%	11,2%	10,8%
jiný jazyk	4,5%	5,8%	6,4%

Počet obyvatel, kteří používají francouzštinu v domácnosti, je o 89 tisíc vyšší, nežli počet obyvatel používající francouzštinu jako mateřský jazyk. Nárůst užití angličtiny je 140 tisíc občanů. I když procento allofonního obyvatelstva, které užívá v domácnosti jiný jazyk (francouzský či anglický) nežli svůj rodný stále mluví ve prospěch angličtiny. Procento allofonního obyvatelstva, které si vybere francouzštinu jako jazyk používaný v domácnosti stále roste⁸⁸. Na druhou stranu podle statistik z roku 1996 pouhých

⁸⁶ wikipedia, free encyclopedia. www.wikipedia.org

⁸⁷ 1996 Census: Mother tongue, home language and knowledge of languages.

⁸⁸ V roce 1971 byl přírůstek ve prospěch francouzštiny 4%, v roce 1991 už činil přírůstek 33% a v roce 1996 39%. (96 Census: Mother tongue, home language and knowledge of languages. *Statistics of Canada*. www.statcan.ca) Číslo

32,3% allofonního obyvatelstva změnilo svůj mateřský jazyk za jiný jazyk, který užívají v domácnosti⁸⁹. Jazyková mobilita v Quebecu se netýká pouze allofonního, ale i anglofonního obyvatelstva. V roce 1996 10,2% anglofonního obyvatelstva používalo v domácnosti jiný jazyk, z čehož 9,9% přešlo k francouzštině. Na druhou stranu jiný jazyk nežli francouzský používalo v domácnosti pouze 1,2% frankofonního obyvatelstva⁹⁰. Jazyková mobilita Quebeckého obyvatelstva prokazuje inklinaci k používání francouzštiny spíše nežli angličtiny, i když oba dva jazyky, pokud porovnáme podíly občanů podle mateřského jazyka a jazyka používaného v domácnosti, na jazykové mobilitě vydělávají.

---

může být zavádějící, důležitá je pouze neustále stoupající hodnota. Číslo 39% je procento ze všech příšlých imigrantů žijících na území Quebecu. Číslo nevypovídá nic o procentu nově příchozích imigrantů kteří si vyberou jeden nebo druhý jazyk. Ze stále stoupajícího procenta allofonního obyvatelstva užívající jiný nežli svůj mateřský jazyk můžeme ale usuzovat, že více nežli 50% nově příchozích si vybere jazyk francouzský. Integrace imigrantů v Montrealu je pro francouzský jazyk méně příznivá, ale i zde byla jazyková mobilita imigrantů k francouzštině a angličtině vyrovnaná.

Tabulka 12

Znalost jazyků imigrantů v Montrealu*

	pouze francouzština	oba dva jazyky	pouze angličtina	žádný z nich
1971	17,7	35,1	39,4	7,9
1981	22,9	42,8	28,0	6,3
1986	24,1	45,0	24,0	6,1

*Daoust, Denise.

⁸⁹ Statistics of Canada: *Census of Canada 1996*⁹⁰ Statistics of Canada: *Census of Canada 1996*

Závěr

Svůj primárně vytyčený cíl, tj. francouzský jazyk na území Quebecu zachránit a aktivně rozvíjet, quebecký parlament svoji aktivně prováděnou politikou jednoznačně a bezesbytku splnil.

Ano, quebecké jazykové zákony mohou být do jisté míry diskriminující, možná neposkytují takovou volnost jakou mají jazykové minority v jiných částech světa. Pokud se však vrátím k přirovnání o manželství – každý z partnerů musí učinit určité ústupky, aby ten druhý ve manželském svazku setrval a ještě lépe, aby se v něm cítil šťastný a svým způsobem z něj i profitoval. Nelze od jednoho z partnerů požadovat, aby s druhým zůstal a přitom mu nedat možnost naplnit své potřeby. Pokud quebecká partnerka požaduje užívání pouze a jedině jejího jazyka, budiž. Kanada (manžel) má prostřednictvím Nejvyššího soudu možnost otupit to největší ostří požadavků, tak aby ji příliš nezraňovalo a přitom doufat, že jednoho dne najdou společnou řeč a budou používat tentýž jazyk. A nebo, že samotný Quebec přijde na to, že ho některé jeho vlastní zákony zraňují a oslabují.

Francouzština je používána na všech úrovních veřejného života. Není už pouze jazykem užívaným převážně v soukromí, ale dostala se i na přední místa velkých korporací. Otázkou však zůstává, do jaké míry je používání francouzštiny vynucené či dobrovolné.

Od roku 1977 jazykové zákony nestaví na bázi dobrovolnosti či „přesvědčování“ určité komunity k užívání francouzského jazyka. Její používání je v určitých sektorech striktně stanoveno a odmítnutí podrobit se je obratem postihováno. S trochou nadsázky to lze přirovnat k demokratickým volbám, ve kterých voliči dostanou volební listinu na níž mají na výběr kandidáty jedné strany, které člověk ať chce či nechce svůj hlas

musí odevzdat; třeba i nedobrovolně. Výsledek poté zcela logicky vyzní naprosto přesvědčivě – stejně jako výsledek jazykové politiky prováděné v provincii Quebec. Jakou vypovídající hodnotu má výsledek, který uvádí, že X% pracujících používá francouzštinu? Vzhledem k tomu, že neexistuje jiná alternativa, tak toho moc nenapoví. Snad pouze to, že zaměstnanci mají dostatečnou znalost francouzského jazyka nutnou k vykonávání daného pracovního úkonu. Slepé lpění na používání francouzštiny na pracovištích a při obchodních jednáních jde v dnešním globalizujícím se světě proti proudu. V České republice, pokud se ucházíte o zaměstnání, nikoho nezajímá jak ovládáte český jazyk, ale jakou máte znalost dalších jazyků. V Quebecu by se zaměstnavatelé měli zajímat především o znalost jazyka většinového obyvatelstva, aby mohli se zaměstnancem komunikovat ve francouzštině a vyšli tak vstříc vládním požadavkům. Neříkám, že užívání francouzštiny na pracovištích je špatné. Domnívám se pouze, že tento přístup může snižovat quebeckou konkurenceschopnost v globálním, anglicky mluvícím, světě.

Co se týče jazyka, v němž probíhá školní výuka, je velmi pravděpodobné, že v budoucnu quebecká vláda sklídí zasazené ovoce a francouzština se bude i na pracovištích používat aktivně, dobrovolně a s naprostou samozřejmostí. Zaměstnavatelé se nebudou strachovat o využívání francouzštiny na pracovišti a budou se poohlížet i po zaměstnancích s jinou jazykovou vybaveností.

Nikdo nemůže s určitostí říci, že se manželství z rozumu nemůže za nějakou dobu změnit v manželství plné lásky. Já osobně vidím budoucnost francouzštiny na severoamerickém kontinentě optimisticky. Nelze vyloučit, že v daleké budoucnosti bude

pohlčena anglickým jazykem, ale to stejné se může stát i jazyku českému.

Použitá literatura

základní literatura

- wikipedia.
http://en.wikipedia.org/wiki/Legal_dispute_over_Quebec's_language_policy (staženo 22.8.2006)
- The Canadian Encyclopedia. 2006
<http://www.thecanadianencyclopedia.com/PrinterFriendly.cfm?Params=A1ARTA0004522> (staženo 22.8.2006)

Neperiodická literatura

- McRoberts K., Postage D.: Quebec: Social Change and Political Crisis. Toronto. 1980
- Létourneau, Jocelyn: A History for the Future: Rewriting Memory and Identity in Quebec. Montreal. 2004
- Mann, Susan: The Dream of Nation: a Social and Intellectual History of Quebec. Montreal 2002
- Bothwell, Robert: Canada and Quebec: One Country, Two Histories. Vancouver. 1999

Periodická literatura

- Beaujot, P.Roderic: A Demographic View on Canadian Language Policy. Canadian Public Policy – Analyse de Politiques. No.1 1979 s.16-29
- Bélanger, Michel: Histoire de l'interventionisme de l'État dans le domaine linguistique.
<http://www.ssjbmauricie.qc.ca/langue/nationale/cartier.phd>
(staženo 10.2.2007)
- CBC News Online. Indepth: Bill 101 - Language laws in Quebec. 30.6.2005
<http://www.cbc.ca/news/background/bill101/> (staženo 23.6.2006)
- Chevrier, Marc: Les fondements d'une politique linguistique au Québec http://www.uni.ca/chevrier_f.html (staženo 22.2.2007)

- Coleman, William: From Bill 22 to Bill 101: The Politics of Language under the Parti Québécois. *Canadian Journal of Political Science*. No.3. 1984 s. 459-485
- Daoust, Denise: Planification Linguistique: Le Québec et le Canada, *Revue Québécoise de Linguistique*. No.1. Vol.12 <http://www.ens.uqac.ca/~flabelle/socio/quecan.htm> (staženo 22.2.2007)
- Duchesne, Luis: La situation démolinguistique du Québec Essai de synthèse. *La situation démolinguistique au Québec et la Charte de la Langue Française*. Documentation du Conseil de la langue française. 1997 (sbírka textů)
- FENWICK, Rudy: Social Change and Ethnic Nationalism: A Historical Analysis of the Separatist Movement in Quebec. *Comparative Studies in Society and History*. No. 2. 1981 s. 196-216
- Salvatore, Filippo: Vive a trilingual Quebec! – language policy in Quebec. *UNESCO Courier*. 2001 No. 6 http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m1310/is_2001_July/ai_77959856 (staženo 22.8. 2006)
- Geddes, John: Tweaking the Language Laws. *Maclean's*. 5.4.2005
- Paillé, Michel: Consequences des politiques linguistiques sur les effectifs scolaires selon la langue d'enseignement. Text z konference *Aspects de l'évolution de la situation linguistique au Québec*. 28.5.1985 Montreal. <http://www.cslf.gouv.qc.ca/Publications/PubC144/C144-3.html> (staženo 20.2.2007)
- K. Pendakur, R. Pendakur: The Colour of Money: Earnings Differentials among Ethnic Groups in Canada. *The Canadian Journal of Economics*. No. 3. 1998 s. 518-548
- M. Pinard, R. Hamilton: The Bases of Parti Québécois Support in Recent Quebec Elections. *Canadian Journal of Political Science*. No.1. 1976 s. 3-26

- M. Pinard, R. Hamilton: The Parti Québécois Comes to Power: An Analysis of the 1976 Quebec Election. *Canadian Journal of Political Science*. No.4. 1978 s. 739-775
- D. Shapiro, M. Stelcner: Language Legislation and Male-Female Earnings Differentials in Quebec. *Canadian Public Policy – Analyse de Politiques*. No. 1 1982 s.106-113
- D. Shapiro, M. Stelcner: Language and Earnings in Quebec: Trends over Twenty Years, 1970-1990. *Canadian Public Policy – Analyse de Politiques*. No.6. 1997, s.115-140
- Vaillancourt, Francois: La Charte de la Langue Francoise du Quebec: un essai d'analyse. *Canadian Public Policy – Analyse de Politiques*. No.3. 1978 s.284-308
- Vaillancourt, Francois : La situation demographique et socio-economique des francophones du Quebec: une revue.*Canadian Public Policy – Analyse de Politiques*. No.3 1979. s.542-552
- Veltman, Calvin: Assessing the Effects of Quebec's Language Legislation. *Canadian Public Policy – Analyse de Politiques*. No.2 1986 s.314-319

Ostatní zdroje

- Statistics Canada. <http://www.statcan.ca>
- Ministerstvo školství, volného času a sportu: Detailní statistiky o vzdělávání
http://www.mels.gouv.qc.ca/stat/Stat_det/PPS_eff.htm

Jazyková politika v Quebecu

projekt bakalářské práce

konzultant: Doc. PhDr. Bořivoj Hnízdo

vypracoval: Martin Opolecký

FSV IPS

ak.r. 2006/2007

Úvod

Severní Amerika (myslím tím Spojené Státy Americké a Kanadu) je též nazývána „tavícím kotlem“. Tento kontinent byl a je přetvářen přistěhovalci z celého světa, kteří se svou mateřskou zemí po jedné či více generaci přetrhali skoro všechna pouta a splynuli s ostatním obyvatelstvem v jeden celek a povětšinou se cítí jako Američané či Kanadčané. Svým původem to jsou však Němci, Irové, Italové, Poláci, Skotové či Holanďané, kteří připluli do Nového Světa jako občané zmiňovaných států a splynuli ne s místním, ale s většinovým anglicky hovořícím obyvatelstvem.

Ovšem byla tu a stále tu je jedna, a ne malá, výjimka, která jak se říká potvrzuje pravidlo. Touto výjimkou je francouzské obyvatelstvo, které se usídlilo na území dnešního Quebecu (pro úplnou korektnost musím zmínit i část Severního Ontaria a Nového Brunšviku). Quebec je obrovská provincie, která si i přes své dvě století trvající odloučení od mateřské země udržela svůj jazyk a jakousi hrdost na svůj původ a jazyk, tedy na rozdílnost od okolních provincií.

Quebec se tedy stal jakýmsi francouzsky mluvícím ostrovem v anglicky mluvícím oceánu. Právě díky své „jedinečnosti“ se z této provincie stala pro některé marnotratná, pro druhé oprávněně hrdá dáma, která nejenom že je nespokojená ve stávajícím předjednaném sňatku manželském, ale dokonce už dvakrát veřejně žádala o jeho zrušení. I když stále v tomto sňatku zůstává tak alespoň dostala v jeho rámci více svobody.

Nechci se zde zabývat separačními tendencemi této provincie, jelikož už na toto téma bylo napsáno mnoho příspěvků či prací. Chtěl bych se zaměřit na ten hlavní aspekt odlišnosti, na jazyk a jazykovou politiku Kanady a hlavně Quebecu. Neboť jazyk je vždy na začátku jakýkoli nacionalistických, irredentalistických či separatistických tendencí. Bez rozdílného jazyka by v tomto případě nebylo dvou pokusů o odtržení, a tedy bez rozdílného jazyka a

jazykové politiky by nemohli vzniknout díla zabývající se těmito pokusy. Proč se tedy nezaměřit pouze na hlavní důvod – jazyk, a pokusy o odtržení odsunout až na druhou kolej. Díla o separaci vlastně mohou končit konstatováním o neúspěchu a důvody proč se tak stalo. Jazyková politika a problémy se soužitím anglofonního a frankofonního obyvatelstva neskončí ze dne na den, avšak stále se vyvíjejí a pokračují i po referendech.

Tedy tato práce nemůže být pouze historickým diskursem, ale též se musí zabývat i zamýšlenými a skutečnými dopady jazykových zákonů, momentálními tendencemi či snad se nakonec dostanu i k tendencím budoucím.

star'

- 1, historie francouzského obyvatelstva v Kanadě, první úpravy jazykových zákonů
- 2, 60. – 70. léta
- 3, zákon 101
- 4, vývoj zákona 101, spory ohledně ústavnosti některých jeho pasáží
- 5, jazykové zákony na přelomu století, rozdíly mezi zamýšlenými účinky zákona 101 a skutečností

závěr

Svůj prvotní cíl, záchranu francouzského jazyka na území Quebecu, jazyková politika splnila. Francouzsky se mluví na všech úrovních, už to není jazyk používající se hlavně v soukromí, ale též i na předních místech velkých korporací. Otázkou však je do jaké míry je používání francouzštiny vynucené nebo dobrovolné. Anglický jazyk se prosazuje na přední místo po celém světě, a proto zvláště pro Quebec, díky jeho poloze a obyvatelstvu, bude velmi těžké v budoucnu uchovat si svůj jazyk.

použitá literatura

základní literatura

2. wikipedia.
http://en.wikipedia.org/wiki/Legal_dispute_over_Quebec's_language_policy (staženo 22.8.2006)
3. The Canadian Encyclopedia. 2006
<http://www.thecanadianencyclopedia.com/PrinterFriendly.cfm?Params=A1ARTA0004522> (staženo 22.8.2006)

Monografická literatura neperiodická

1. McRoberts K., Postage D.: Quebec: Social Change and Political Crisis. Toronto. 1980
2. Létourneau, Jocelyn: A History for the Future: Rewriting Memory and Identity in Quebec. Montreal. 2004
3. Mann, Susan: The Dream of Nation: a Social and Intelektuál History of Quebec. Montreal 2002
4. Bothwell, Robert: Canada and Quebec: One Country, Two Histories. Vancouver. 1999
5. Spolsky, Bernard: Language Policy. Cambridge. 2004

Monografická literatura periodická

1. Salvatore, Filippo: Vive a trilingual Quebec! – language policy in Quebec. UNESCO Courier. 2001 No. 6
http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m1310/is_2001_July/ai_77959856 (staženo 22.8. 2006)
2. CBC News Online. Indepth: Bill 101 - Language laws in Quebec. 30.6.2005 <http://www.cbc.ca/news/background/bill101/> (staženo 23.6.2006)
3. Vaillancourt, Francois: La Charte de la Langue Francoise du Quebec: un essai d'analyse. Canadian Public Policy – Analyse de Politiques. No.3. 1978 s.284-308
4. Veltman, Calvin: Assessing the Effects of Quebec's Language Legislation. Canadian Public Policy – Analyse de Politiques. No.2 1986 s.314-319
5. Beaujot, P.Roderic: A Demographic View on Canadian Language Policy. Canadian Public Policy – Analyse de Politiques. No.1 1979 s.16-29

6. Shapiro D., Stelcner M.: Language Legislation and Male-Female Earnings Differentials in Quebec. Canadian Public Policy – Analyse de Politiques. No. 1 1982 s.106-113
7. Morton Stelcner and Daniel M. Shapiro: Language and Earnings in Quebec: Trends over Twenty Years, 1970-1990. Canadian Public Policy – Analyse de Politiques. No.6. 1997, s.115-140
8. Francois Vaillancourt: La situation demographique et socio-economique des francophones du Quebec: une revue.Canadian Public Policy – Analyse de Politiques. No.3 1979. s.542-552

Ostatní zdroje

9. Statistics Canada. <http://www.statcan.ca/menu-en.htm/>